

Биљана Б. Мишић*
Универзитет у Источном Сарајеву
Филозофски факултет Пале
Катедра за србистику

https://doi.org/10.18485/ai_zsjoski.2019.2.ch15
821.163.41.09-31 Драгић Л.
811.163.41'367.625

ГЛАГОЛИ КРЕТАЊА СА СЕКУНДАРНИМ ЗНАЧЕЊЕМ У РОМАНУ КУКАВИЧЈА ПИЛАД ЛАБУДА ДРАГИЋА

Глаголи кретања укључују просторну компоненту као примарну семантичку компоненту, тако да су, вјероватно, најфреквентнији тип глагола у сваком наративном тексту. За разлику од већине семантичких категорија глагола, глаголе кретања карактерише и особина метафоричности. У овоме раду управо ћемо се бавити анализом секундарних значења глагола кретања у роману *Кукавичја йилад* Лабуда Драгића.

Кључне ријечи: глаголи кретања, секундарно значење, правац кретања, адлативност, аблативност, перлативност.

Уводне напомене

Тема романа *Кукавичја йилад* везана је за почетак 20. вијека, тачније за период Првог свјетског рата и непосредно након његовог завршетка. Враћајући се завичајном колориту Црне Горе, Драгић приповиједа о комитском покрету, који је настао послије формирања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца са циљем да

* bilja.misic@gmail.com

најбруталнијим средствима покуша да организује побуну народа и да краља Николу врати на пријесто државе. О овоме роману писано је не само са књижевнокритичког, него и са језичког становишта.¹ Сви истраживачи указивали су на богатство Драгићевог језика, чије се естетске вриједности препознају најприје у лексици (Бабић 2017: XXIV–XXV; Ковачевић 2017: 25–41; Милановић 2017: 73–81; Стојановић 2017: 13–23; Чутура 2017: 83–100). Роман *Кукавичја њилаг* отвара низ тема погодних за лингвистичку анализу, а ми ћемо се овом приликом бавити глаголима кретања са секундарним значењем.

У српском језику кретање се изражава различитим језичким средствима, прије свега, глаголима. Глаголи кретања обухватају све оне глаголе који значе помјерање, кретање неког објекта из једне тачке у простору у другу тачку у простору за неко вријеме. У ову су лексичко-семантичку групу глагола „укључени сви глаголи обједињени инваријантном семемом премјештање кога или чега у простору” (Ковачевић 2015: 61). Лингвисти који су истраживали глаголе кретања по правилу су анализирали различит број глагола дајући различите класификације. Истицано је да се при класификацији ових глагола мора имати у виду неколико фактора као што су: носилац кретања, брзина кретања, правац кретања, циљ кретања, техника кретања, зависност кретања од воље субјекта (Апресјан 1974: 252; Гак 1977: 155; Криле 1981: 14; Малетић 1988–1990: 238; Ковачевић 2015: 61). П. Пипер (2001: 95) наводи да се глаголи кретања у семантичком погледу дијеле на двије, по обиму, неједнаке групе. У већој групи сврстани су глаголи који значе кретање у средини која је основна средина човјековог кретања, а у другој, знатно

1 У часопису *Узданица* (2017) објављени су бројни радови, у којима се роман *Кукавичја њилаг* освјетљава како са књижевног тако и са језичко-стилског аспекта.

мање бројној групи, убрајају се глаголи којима се означава кретање водом или ваздухом. С обзиром на то да је лексичко-семантичка група глагола кретања врло широка, па је њене границе тешко прецизно повући, јер велики број глагола у својој семантици садржи кретање, али се оно не фокусира као примарна значењска компонента – у овоме раду анализираћемо само секундарна значења глагола кретања. Под секундарним значењем подразумевамо сва значења полисемичке структуре која су директно или индиректно изведена од примарног значења. А сва се нова значења једне лексеме, како наглашава Д. Гортан Премк (1997: 110), реализују „увек и само, у одређеној семантичкој позицији оној која се може описати и детерминисати”. Будући да су глаголи *кретајући* (*се*), односно, *кренути* и *ићи* прототипи глагола кретања (Криле 1981: 13, Малетић 1988–1990: 238–240), у анализи најприје полазимо од ових глагола.

Секундарна значења глагола кренути и ићи

а) *Кренути*

У најширем смислу схваћена, основна компонента кретања садржана је у значењу глагола *кретајући* (*се*). Овај глагол заузима хијерархијски највише мјесто, с обзиром на то да није обиљежен компонентама које су релевантне за семантику (Малетић 1988–1990: 239). Основно значење глагола *кренути* је „поћи, упутити се” (Речник 2011: 573). Из корпуса издвајамо сљедећа секундарна значења:

а) Ако је *кренула* јагорчевина, брзо ће друго цвијеће (32)²; Само да *крене* јагорчевина и писне каћун, да удари козалац и сријемуша (194).

б) Кад *крену* лучинске плиме и устану воде не завршавају се послови (117); Кад се Распоповић

2 Број у загради односи се на број странице извора чији су библиографски подаци дати на крају рада.

појави с друштвом на старом коначишту, у Шће-пан долу, код Станка Драшковића, из једног ипца *крену* препирка и свађа (141).

У примјерима под а) глагол *кренући* реализује значење 'почети расти, тјерати изданке', док се у примјерима под б) јавља значење 'почети, започети, отпочети'. Наведени примјери из обје групе показују да битан елемент који омогућава настајање секундарних значења јесте онај који се тиче започињања процеса кретања.

б) *Ићи*

Основна семантичка реализација глагола *ићи* у Речнику СЈ (2011: 479) дефинисана је као „кретати се корачајући, ходати, пешачити”. У овој дефиницији налазе се семантички два битна елемента – један је кретање, а други 'правити кораке', односно 'ходати'. Полисемија глагола *ићи* је веома разграната, што потврђује велики број секундарних значења „која се односе на најразличитије сегменте стварности а произлазе из његових семантичких обележја” (Вујовић 2010: 725). Један од разлога за изузетну семантичку разуђеност овог глагола јесте његова платисемичност.³ Наводимо сљедеће примјере:

а) Вазда је прољеће код нас *ишло* заједно са снијегом и набреклим пупољцима (16).

б) Од Цетиња су, опет, путеви *ишли* амо и грабили у њима хитри пјешаци, коњаници и перјаници (91).

3 У србистици термин *илайисемија* уводи И. Грицкат (1967: 218–235). Ауторка истиче како „нема основа за претпоставку да би тај глагол морао некад значити само ход помоћу ногу, а да је казивање као 'иду дани' нека врста пренесености представе о ходу на персонифицирано 'дан'. *Ићи* је највероватније имало првобитно широко значење самоиницијативног или само-никлог кретања” (Грицкат 1967: 224).

Како се види, у примјеру а) глагол *ићи* има врло сложу семантику. С обзиром на то да семантику глагола условљава и семантика именице уз коју стоји, овдје глагол *ићи* има готово зеугмичко значење, будући да уз именице *йрољеће* и *йуйољци* значи 'долазити, стизати', а уз именицу *снијеј* има значење 'отићи'. Захваљујући немаркираности у погледу начина, брзине и правца кретања њиме се, као што уочавамо, секундарно могу означити различите врсте кретања. Тако у примјеру б) секундарно значење глагола *ићи* заснива се и на идеји кретања као простирања кроз простор. За разлику од претходног, у овом примјеру глагол *ићи* има значење: 'пружати се, водити', што је индичирано контекстом ситуације о којој се приповиједа.

Како се из примјера види, семантичка ширина глагола кретања представља погодно средство за њихову метафоричну употребу, мада су метафоризацији више подложни префигирани глаголи (Тошовић 1995: 128). Имајући у виду Тошовићево запажање, у наставку рада анализираћемо префигиране глаголе кретања који реализују секундарно значење.

Префигирани глаголи кретања са секундарним значењем

У српском језику префигираним глаголима кретања означава се 'усмјереност'/'правац кретања'. С тим у вези, ова семантичка компонента послужит ће нам као критеријум за класификацију примјера које ћемо сврстати на три групе и то на: 1) *адлајивне*, 2) *аблајивне* и 3) *йерлајивне* префигиране глаголе. 'Усмјереност'/'правац кретања', као архисема, разлаже се „на три семе које према тој архисеми имају улогу диференцијалних сема, али према елементарним семама на које се могу разложити имају улогу архисема” (Ковачевић 2015: 62).

1) Глаголи кретања адлативног усмјерења су они глаголи којима се означава приближавање неком оријентиром у простору. Адлативно усмјерено кретање у роману обиљежава глагол *доћи* који се одређује као „идући, путујући или уопште крећући се стићи, доспети, приспети негде” (Речник 2011: 298). У основном значењу, дакле, овај глагол описује људско кретање са наглашеним завршним сегментом путовања, а из дефиниције глагола *доћи* јасно се види колико је овај глагол погодан за описивање метафоричког садржаја. То репрезентују сљедећи примјери који се тичу кретања у пренесеном смислу, као нпр:

- а) Прољеће у наш крај *долази* с лапавицом и студеном кишом и ријетким пробљесцима младог и бледуњавог сунца кроз облаке (15); Све нас испуњавало је то неком нејасном милином и чинило нам се да ће *доћи* неко ново, срећно доба. (15); Прољеће, у инат свему, *долази* (28).
- б) Иза овога је *долазило* неко једва примијетно, али блажено клонуће (128);
- в) Кад мину Шваба и *дође* ослобођење и створи се велика нова држава, ево сад неки комити и њима се прикључио Крстов син (26);
- г) Знали су гдје ће најбрже *доћи* до вина и ракије, а онда би се напили и запјевали (191).
- д) Баба данима *долази* себи (27).

Како се види, код примјера из а) групе инваријантна семантичка компонента 'адлативност' индуктор је семантичке трансформације, што значи да је глагол *доћи* са значењем 'настати, наступити' метонимијски употребљен.

За разлику од ових примјера, у подлози секундарних значења из групе б), у којој глагол *доћи* има значење 'појавити се, створити се, искрснути' и групе в) гдје се реализује значење 'доспјети у неко стање, околности, ситуацију', налази се метафорична дисперзија у којој апстрактне именице *клонуће* и *ослобођење* иницирају и

омогућавају реализацију новог семантичког садржаја, тј. имају функцију семантичког детерминатора.⁴ Осим семантичког детерминатора, нужен услов за реализацију метафоричних значења представља и синтаксички детерминатор који, у неким случајевима, може бити унапријед задан. То потврђује примјер: Знали су гдје ће најбрже *доћи* до вина и ракије, а онда би се напили и запјевали (191), гдје глагол *доћи* само уз генитив са приједлогом *до* може реализовати значење 'набавити, прибавити (нешто), домоћи се (нечега)'. Посљедњи примјер: Баба данима *долази* себи потпада под идиоматске изразе, тј. фразеологизме. У овој семантичкој позицији глагол *доћи* остварује значење 'опаметити се, уразумити се', а наведено значење доприноси сликовитом представљању психолошког стања лика.

2) За разлику од адлативних глагола који означавају приближавање оријентиром, глаголи кретања аблативног усмјерења су они глаголи којима се означава удаљавање од неког оријентира у простору. У групи аблативних префигираних глагола издвајамо глагол *ошћићи* који се дефинише као „напустити (неко место), удаљити се, уклонити се” (Речник 2011: 882). У корпусу смо забиљежили само један примјер за секундарно значење овог глагола: Јунаштво и слава *одоше* на једну страну, Цар јунака на другу! (35).

Наведени примјер показује да је за реализацију секундарног значења глагола кључни фактор контекст, односно семантичка позиција у којој лексема једна другој индукују семантички садржај. Овдје се актуализује значење 'прећи, прићи другој супротној страни' које омогућава инваријантна семантичка компонента 'усмјереност' / 'правац кретања'.

4 О семантичком и синтаксичком детерминатору в. Гортан Премк (1997: 51–54).

3) Перлативно усмјерено кретање у Драгићевом роману означава се глаголима *йрећи* и *йроћи*. Префикси *йре-* и *йро-* су типични перлативни префикси, па глаголи *йрећи* и *йроћи* означавају кретање које се одвија у правцу прелажења неке путање. Примарно значење глагола *йрећи* одређује се као „идући премештајући се, превалити (какво растојање, какав простор)” (Речник 2011: 1014). Из корпуса издвајамо следећа секундарна значења:

а) Стога би се ласно могло закључити да је он *йрешао* у њину вјеру, а не она у нашу (40);

б) Потом је тај глас *йрелазило* у цвилеж какав пуштају младо пруже и лиснике при сагоријевању на букари (20); Сјећање на гувно *йрелазило* је у сан, па се и он тулио (187); Миле Миљанић из Бањана пјевао је, а његова попијевка је неосјетно *йрелазила* у лелек, а лелек се, на тренутке, преобраћао у пјесму (213).

У примјеру: Стога би се ласно могло закључити да је он *йрешао* у њину вјеру, а не она у нашу, гдје глагол *йрећи* значи 'напустити један друштвени положај, занимање, идеологију и прихватити се чега другог', архисема „перлативност”, односно „прелажење” омогућава развитак новог семантичког садржаја. Будући да је архисема индуктор за асоцијације, ово значење је настало метонимијском дисперзијом, насупротив примјерима из групе б), гдје се секундарна реализација глагола *йрећи* 'промијенити се, постати друго' развија захваљујући диференцијалној семи, префиксу *йре-*, који подразумева 'претварање, превођење из једног стања у друго'.

Глагол *йроћи* дефинише се као „идући преместити се с краја на крај неког простора” (Речник 2011: 1063). Секундарне семантичке реализације које смо забиљежили у корпусу су:

а) Башовића некако нагло *йрође* жеђ (129); Учинило се да га је трајно *йрошла* жеђ и да је с њега

спао сав умор, и да му тијело прожима нестварна лакоћа, да би сад из једнога ипца могао на врх Дурмитора па опет назад, само да то неко од њега заиште (129);

б) Давно је *йрошло* то вријеме кад је вјерово у култ јунаштва и части (61); *Прошле* су већ двије недјеље како у Гаети борави чета „нове црногорске војске” (67); Ма не *йрође* ни неђеља дана, ево ти другије хајдука (28); *Прошло* је било више од четврт вијека, како Краљ примаше дарове од Штросмајера и од самога Папе, а послије свих тих дарова и ове савјете да се штампају зелени и бијели биљети (38).

У групи а) *йроћи* има значење 'престати', док код примјера б) његово значење је 'минути, завршити се'. Ова су секундарна значења настала метафоричком транспозицијом семе нижег ранга, тј. префикса *йро-*, који у значењу 'престати' означава довршену радњу, док се код значења 'минути, завршити се' односи на радњу која има за посљедицу какво пролажење.

И да закључимо. Глаголи кретања су фреквентна језичка средства у Драгићевом роману, а њихова честа употреба може се објаснити богатим семантичко-стилистичким потенцијалом, прије свега, могућношћу широке употребе у пренесеном значењу. Услов за реализацију свих анализираних секундарних значења је семантичка позиција са семантичким и синтаксичким детерминатором, без обзира на то да ли су она индукована метонимијом или метафором. Интересантно је да се у роману ови глаголи кретања јављају у говору наратора, и то, по правилу, у дескриптивним микродискурсима, као нпр. *кренула јајорчевина, крену лучинске йлиме, ишло йрољеће, долази йрољеће*, итд. Друкчије речено, глаголи кретања са секундарним значењем своју функционалну вриједност

показују када су посриједи контексти у којима се тежи постизању сликовитости при дескрипцији природе, која је „непрестано присутни слој у позадини приказаних догађаја и судбина” (Бабић 2017: XX).

Извори

Драгић 2017: Л. Драгић, *Кукавичја њилаг*, Београд: Српска књижевна задруга, Подгорица: Књижевна задруга српског националног савјета.

Литература

Апресјан 1974: Ю. Д. Апресјан, *Лексическая семантика. Синонимические средства языка*. Москва: Издательство „Наука”.

Бабић 2017: Д. Бабић, Горки талог историје, предговор књизи *Кукавичја њилаг*, Београд: Српска књижевна задруга, Подгорица: Књижевна задруга српског националног савјета, XVII–XXV.

Вујовић 2010: D. Vujović, *Semantika glagola ići u Andrićevim prirovetkama iz Austrougarskog perioda, Austrougarski period u životu i djelu Iva Andrića*, Београд, 723–730.

Гак 1977: В. Г. Гак, *Союзославийская лексикология*, Москва: Издательство „Международные отношения”.

Гортан Премк 1997: Д. Гортан Премк, *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*, Београд: Институт за српски језик САНУ.

Грицкат 1967: И. Грицкат, *Стилске фигуре у светлу језичких анализа*, *Наш језик*, XVI/ 4, Београд, 217–235.

Ковачевић 2015: М. Ковачевић, *Префиксација и њен утицај на форму и семантику синтагме*, *Кроз синтагме и реченице*, Београд: Јасен, 59–70.

- Ковачевић 2017: М. Ковачевић, Специфични поступци пре-регистрације у роману *Кукавичја њилаг* Лабуда Драгића, *Узданица*, XIV/ 2, Јагодина, 25–41.
- Криле 1981: I. Krile, О појму кретања у хрватском књижевном језику, *Jezik*, 29, Zagreb, 13–19.
- Малетић 1988–1990: Н. Малетић, Из глаголске семантике: глаголи кретања у српскохрватском језику, *Прилози њроучавању језика*, 24–26, Нови Сад, 237–249.
- Милановић 2017: А. Милановић, Лексички слојеви у роману *Кукавичја њилаг* Лабуда Драгића, *Узданица*, XIV/ 2, Јагодина, 73–81.
- Пипер 2001: Р. Piper, *Jezik i prostor*, Beograd: Biblioteka XX vek.
- Стојановић 2017: Ј. Стојановић, Језичко-стијска средства која доприносе вјеродостојности казивања у роману *Кукавичја њилаг* Лабуда Драгића, *Узданица*, XIV/ 2, Јагодина, 13–23.
- Тошовић 1995: В. Тошовић, *Stilistika glagola*, Wuppertal: Lindenblatt.
- Речник 2011: *Речник српскога језика*, Нови Сад: Матица српска.
- Чутура 2017: И. Чутура, Значење и стилистика прилога у роману *Кукавичја њилаг* Лабуда Драгића, *Узданица*, XIV/ 2, Јагодина, 83–100.

Biljana Mišić

BEWEGUNGSVERBEN MIT SEKUNDÄRER
BEDUTUNG IN DEM ROMAN *KUKAVIČJA
PILAD* VON LABUD DRAGIĆ

Die Bewegung der Verben impliziert eine räumliche Komponente als eine primäre Komponente diese Verben, so dass sie die häufigsten Verbtypen in jedem narrativen Text sind. Im Unterschied zu dem meisten semantischen Verbkategorien, bezeichnet die Bewegungsverben auch eine gewisse Metaphorik. In dieser Arbeit haben wir uns mit den sekundären Bedeutung der Bewegungsverben in dem Roman "Kukavicija Pilad" beschäftigt. Die Analyse hat gezeigt, dass die Verben mit der sekundären Bedeutung ihren funktionellen Wert in den Kontexten bekommen, in denen man versucht eine malerische Ausdruckskraft zu erzielen, d.h. eine Präzision und Vielfalt der Beschreibung.

Schlüsselwörter: Bewegungsverben, sekundären Bedeutung, Bewegungsrichtung, Adlativität, Ablativität, Perlativität.